

Dobrostan w szkole. Do dzieła!

Budowanie poczucia
przynależności do szkoły
(z elementami integracji
międzykulturowej)

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

Dobrostan w szkole. Do dzieła!

**Budowanie poczucia
przynależności do szkoły
(z elementami integracji
międzykulturowej)**

**CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ**

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
--------------------	----------

WYBRANE ZAGADNIENIA TEORETYCZNE	10
--	-----------

Potrzeba przynależności jako podstawowa potrzeba psychologiczna	12
--	-----------

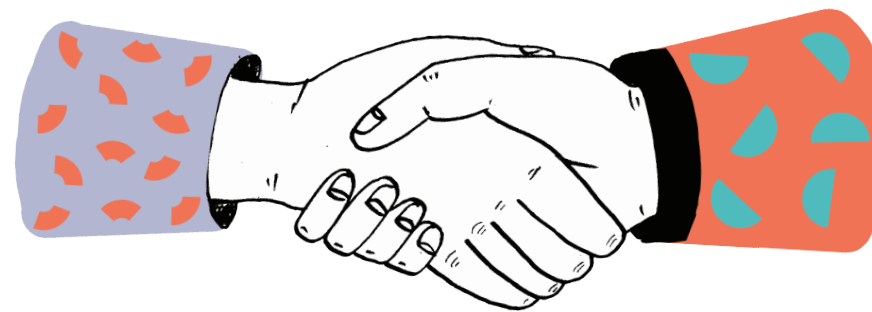
Poczucie przynależności a funkcjonowanie uczennic i uczniów (wyniki, motywacja, dobrostan)	18
---	-----------

Budowanie inkluzywnej społeczności szkolnej i wzmacnianie poczucia przynależności	25
--	-----------

PROPOZYCJE MIKROPRAKTYK	31
--------------------------------------	-----------

PROPOZYCJE MAKROPRAKTYK	39
--------------------------------------	-----------

WSTĘP

Witaj!

Trzymasz w rękach publikację: „**Dobrostan w szkole. Do dzieła!**”, która wesprze twoją szkołę w budowaniu dobrostanu wśród wszystkich uczestników i uczestniczek życia szkolnego.

Dlaczego dobrostan?

W szkołach, które świadomie dbają o dobrostan społeczności szkolnej, uczniowie i nauczyciele odczuwają na co dzień więcej pozytywnych emocji, czują się bezpiecznie, angażują się w życie szkolne (w tym w naukę), pozostają ze sobą w zdrowych, bliskich relacjach, mają poczucie sensu oraz są przekonani, że mogą odnieść sukces.

Szkoła może się stawać miejscem, które wspiera dobrostan dzięki codziennemu zaangażowaniu nauczycielek i nauczycieli, działaniom podejmowanym przez samych uczniów i uczennice, a także poprzez modelowanie i wsparcie osób dorosłych.

Jak rozumieć dobrostan

Punktem wyjścia niech będzie definicja dobrostanu psychicznego – PERMA – opracowana przez Martina Seligmana (2011). Zgodnie z jego założeniami dobrostan obejmuje:¹

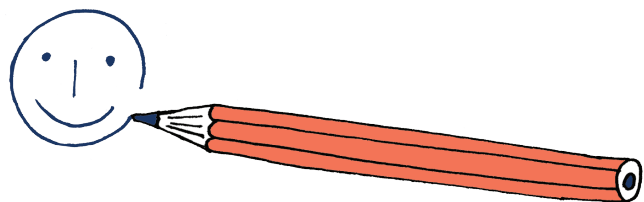
- pozytywne emocje (ang. *positive emotions*) – doświadczanie radości, uznania, spokoju, nadziei;
- zaangażowanie (ang. *engagement*) – zaangażowanie w naukę i życie szkolne;
- relacje (ang. *relationships*) – relacje z rówieśnikami oraz relacje z nauczycielami i poczucie przynależności do wspólnoty klasowej i szkolnej;
- poczucie sensu (ang. *meaning*) – przekonanie o celowości działań;
- osiągnięcia (ang. *accomplishment*) – dążenie do osiągnięcia sukcesu.

W tym wypadku dobrostan społeczności szkolnej to stan, w którym doświadczenie szkolne wzmacnia poczucie dobrostanu uczniów, uczennic oraz nauczycielek i nauczycieli.

W szkołach, w których są uczniowie z doświadczeniem migracji, szczególnie ważne w budowaniu dobrostanu całej społeczności szkolnej są:

- integracja pomiędzy uczniami, budowanie wspólnoty i poczucia przynależności,
- kompetencje społeczno-emocjonalne (w tym zarządzanie emocjami),
- rozwiązywanie konfliktów, zapobieganie przemocy i reagowanie,
- budowanie przekonania o własnej skuteczności i możliwości odniesienia sukcesu szkolnego.

Ten przewodnik zajmuje się tematyką poczucia przynależności jako jednym z elementów budujących poczucie dobrostanu w szkole.

Jak poczucie przynależności łączy się z dobrostanem?

W literaturze psychologicznej i pedagogicznej poczucie przynależności jest uznawane zarówno za jeden z podstawowych składników dobrostanu, jak i za czynnik warunkujący jego rozwój. Związek ten można wyjaśnić na kilku poziomach.

Po pierwsze, poczucie przynależności zaspokaja jedną z podstawowych potrzeb psychicznych człowieka. Mówi o tym teoria autodeterminacji (Self-Determination Theory) autorstwa Edwarda Deciego i Richarda Ryana. Człowiek potrzebuje zaspokojenia trzech podstawowych potrzeb: autonomii, kompetencji i relacyjności (poczucia przynależności). Zaspokojenie tych potrzeb sprzyja dobrostanowi psychicznemu, motywacji wewnętrznej i efektywnemu funkcjonowaniu.

Po drugie, poczucie przynależności wpływa na dobrostan emocjonalny. Osoby, które czują się akceptowane i ważne dla swojej społeczności, częściej doświadczają pozytywnych emocji, wyższego poczucia bezpieczeństwa, wyższej samooceny oraz niższego poziomu stresu, lęku i poczucia samotności.

Po trzecie, poczucie przynależności sprzyja dobrostanowi społecznemu. Umożliwia budowanie satysfakcjonujących relacji interpersonalnych, wzajemnego zaufania i wsparcia, które stanowią istotny zasób chroniący przed kryzysami psychicznymi.

W środowisku szkolnym związek poczucia przynależności i dobrostanu jest szczególnie widoczny. Uczniowie, którzy odczuwają przynależność do klasy i szkoły:

- osiągają lepsze wyniki w nauce,
- wykazują większe zaangażowanie i motywację,
- rzadziej opuszczają zajęcia,
- doświadczają mniejszego poziomu stresu i wypalenia szkolnego,
- mają niższe ryzyko występowania depresji, myśli samobójczych oraz zachowań problemowych.

1. Seligman, M.E.P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Free Press.

Jak pracować z przewodnikiem

Materiał jest podzielony na trzy części:

1. Wprowadzenie

Tutaj znajdziesz omówienie zagadnień teoretycznych, które pomagają lepiej zrozumieć, jak można budować poczucie przynależności w środowisku szkolnym. Przedstawiamy modele psychologiczne opisujące mechanizmy rozwoju tej więzi oraz wyjaśnienie, jak silna relacja ze szkołą realnie przekłada się na wyniki w nauce. Przeczytasz też o różnych wymiarach tego zjawiska i o tym, jak podejście właściwe przyczynia się do integracji oraz zakorzenienia uczennic i uczniów w społeczności szkolnej. Te zagadnienia z pewnością nie wyczerpują tematu. Stanowią raczej fundament, na którym można się oprzeć, pracując przy wdrażaniu działań szkolnych opisanych w dalszej części publikacji. Mogą również być inspiracją do poszerzenia tematu, pokazując dodatkowe źródła (zob: hiperlinki i QR kody).

W tej części znajdziesz też stałe elementy:

- ramki ze szczegółowym opisem informacji zawartych w danym zagadnieniu,
- propozycje autorefleksji.

Dzięki temu sam/a możesz zdecydować, które zagadnienia są dla Ciebie ważne i z którymi chcesz się zapoznać w pierwszej kolejności. **Nie musisz czytać materiału w całości – możesz sięgać do wybranych zagadnień według własnych potrzeb.**

2. Propozycje mikropraktyk

Są to małe, codziennie aktywności, które można wykonywać z klasą, aby krok po kroku wspierać dobrostan. Znajdziesz tu wiele inspiracji skierowanych do różnych grup wiekowych, które bez nadmiernego wysiłku i dodatkowych zasobów możesz wprowadzić jako rutynę w swojej klasie, kilku klasach lub nawet całej szkole. Oczywiście zachęcamy do wykorzystywania również swoich (i uczniów!) pomysłów.

Mikropraktyki to drobne aktywności, które – jeśli są podejmowane regularnie i konsekwentnie przez dłuższy czas – mogą przyczynić się do poprawy dobrostanu społeczności szkolnej. Jednocześnie stanowią preludium do wdrażania makropraktyk (zob. poniżej). Praca z uczniami w obszarze mikropraktyk pozwala stopniowo budować w szkole atmosferę zmiany oraz oswajać całą społeczność z pojęciem dobrostanu. Tak przygotowany grunt powinien ułatwić podejmowanie dalszych działań w ramach makropraktyk.

3. Propozycje makropraktyk

To z kolei bardziej angażujące i rozłożone w czasie przedsięwzięcia, które mogą objąć klasę, kilka klas lub całą szkołę. Ich celem jest również wsparcie rozwoju dobrostanu w twojej społeczności szkolnej. W obszarze budowania poczucia przynależności proponujemy wybór spośród następujących działań:

- Giełda Talentów;
- Sprawdzam, jak teraz jest – rozmowa o przynależności;
- Profil szkoły;
- Miejsce dla każdego, czyli Kawiarenka Przynależności;
- Aktywny samorząd uczniowski – współdecydowanie o życiu szkoły;
- Szkoła, która łączy – każdy ma swoje miejsce i może działać.

Wykonanie i wdrożenie każdej makropraktyki jest szczegółowo opisane, wraz ze wskazówkami i dodatkowymi uwagami. Traktuj jednak ten opis elastycznie. Twoja szkoła może mieć nieco inne potrzeby, inną pulę zasobów i swój własny kontekst. Możesz też wykorzystać swoje pomysły dotyczące działań szkolnych w obszarze budowania przynależności w ramach wzmacniania dobrostanu.

Mamy nadzieję, że ta publikacja będzie stanowić inspirację do podnoszenia dobrostanu twojej społeczności szkolnej. Zatem **do dzieła!**

**WYBRANE
ZAGADNIENIA
TEORETYCZNE**

POTRZEBA PRZYNALEŻNOŚCI JAKO PODSTAWOWA POTRZEBA PSYCHOLOGICZNA

TA CZĘŚĆ POMOŻE CI:

lepiej zrozumieć, czym jest poczucie przynależności i dlaczego jest uznawane za jedną z podstawowych potrzeb psychologicznych.

Szczegóły:

- poznasz najważniejsze koncepcje psychologiczne wyjaśniające potrzebę przynależności;
- odkryjesz, jakie doświadczenia i relacje budują poczucie przynależności;
- zrozumiesz, jak poczucie przynależności wpływa na dobrostan, motywację, relacje i funkcjonowanie człowieka.

AUTOREFLEKSJA:

Dokończ wszystkie lub kilka wybranych zdań. Nie zastanawiaj się nad nimi zbyt długo.

Gdy znajdę się w nowej grupie, najbardziej pomaga mi...

Najłatwiej przeoczyć, że uczeń/uczenica nie czuje się częścią grupy, gdy...

Myślę, że największy wpływ na poczucie przynależności uczniów ma...

Jedną z rzeczy, które już robię, aby wzmacniać poczucie przynależności uczniów, jest...

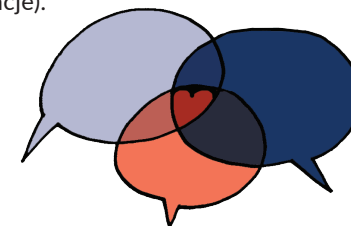
Koncepcja potrzeby przynależności (ang. *need to belong*) według Roya Baumeistera i Marka Leary'ego²

Baumeister i Leary zakładają, że potrzeba tworzenia oraz utrzymywania trwałych, pozytywnych relacji z innymi ludźmi jest jedną z podstawowych motywacji człowieka. Twierdzą, że ludzie nie potrzebują jedynie sporadycznych kontaktów społecznych. Aby potrzeba przynależności była zaspokojona, muszą zostać spełnione dwa warunki:

1. **Częste pozytywne interakcje z innymi ludźmi** – oznacza to, że człowiek potrzebuje regularnych kontaktów społecznych, które są przyjazne, wspierające i pozbawione ciągłych konfliktów. Samo przebywanie wśród ludzi nie wystarcza. Ważna jest jakość relacji.
2. **Trwała więź oparta na wzajemnej trosce** – oznacza to, że ludzie potrzebują poczucia, że:
 - są akceptowani,
 - należą do określonej grupy,
 - inni się o nich troszczą,
 - relacja ma charakter trwały, a nie przypadkowy.

Nie chodzi więc tylko o kontakty społeczne, ale o poczucie bycia ważnym członkiem wspólnoty.

Dlaczego potrzeba przynależności jest tak ważna? Autorzy argumentują, że ma ona charakter uniwersalny (występuje u wszystkich ludzi), jest obecna w różnych kulturach, wpływa na myślenie, emocje i zachowanie, ma znaczenie ewolucyjne, ponieważ życie w grupie zwiększało szanse przetrwania. Ludzie naturalnie poszukują grup, do których mogą należeć (rodzina, klasa szkolna, grupa przyjaciół, społeczność lokalna, organizacje).

2. Baumeister, R.F., & Leary, M.R. (1995). *The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>

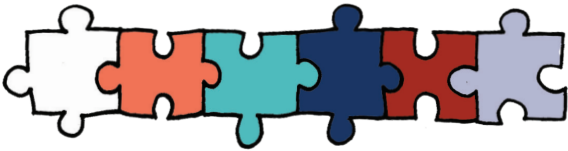
Skutki zaspokojenia i niezaspokojenia potrzeby przynależności porządkuje tabela.

SKUTKI ZASPOKOJENIA/NIEZASPOKOJENIA POTRZEBY PRZYNALEŻNOŚCI	
Gdy człowiek czuje się częścią wspólnoty:	Brak przynależności lub doświadczenie odrzucenia może prowadzić do:
- doświadcza większego dobrostanu psychicznego, - ma wyższą samoocenę, - lepiej radzi sobie ze stresem, - wykazuje większe zaangażowanie w działania grupy, - osiąga lepsze wyniki w nauce i pracy.	- samotności, - obniżonego poczucia własnej wartości, - lęku i depresji, - wycofania społecznego, - problemów z zachowaniem, - mniejszego zaangażowania szkolnego.
W szkole uczennice i uczniowie, którzy czują się częścią społeczności szkolnej:	W środowisku szkolnym szczególnie niebezpieczne są:
- chętniej uczestniczą w lekcjach, - są bardziej zmotywowani do nauki, - rzadziej opuszczają zajęcia, - osiągają lepsze wyniki edukacyjne.	- wykluczenie z grupy rówieśniczej, - odrzucenie przez klasę, - brak wsparcia ze strony nauczycieli, - doświadczenia przemocy i bullyingu.

Teoria Baumeistera i Leary'ego stanowi jeden z fundamentów współczesnych badań nad poczuciem przynależności szkolnej (ang. *school belonging*). Z jej perspektywy uczeń potrzebuje:

- pozytywnych relacji z rówieśnikami,
- wspierających relacji z nauczycielami,
- poczucia akceptacji i uznania,
- przekonania, że jest ważnym członkiem społeczności szkolnej.

Dlatego poczucie przynależności w szkole nie jest traktowane jako dodatek do edukacji, ale jako jeden z kluczowych warunków prawidłowego rozwoju, dobrostanu i efektywnego uczenia się.

Koncepcja potrzeby przynależności wg Smith i in. – ujęcie z książki *Belonging in School*³

W przypadku tego modelu przynależność to uczucie pojawiające się wtedy, gdy jesteśmy częścią grupy, która nas ceni, szanuje i troszczy się o nas, a jednocześnie mamy poczucie, że możemy wnieść do niej coś wartościowego.

Ujęcie autorów rozszerza definicję o aspekt wkładu jednostki (ang. *contribution*), podkreślając, że przynależność nie polega wyłącznie na otrzymywaniu wsparcia, lecz także na możliwości aktywnego uczestnictwa i współtworzenia społeczności.

Współczesna literatura wskazuje, że poczucie przynależności jest wielowymiarowym konstruktem psychologicznym, obejmującym nie tylko doświadczenie akceptacji i bezpieczeństwa, ale także przekonanie o własnej wartości dla grupy oraz możliwość aktywnego uczestniczenia w jej życiu. W kontekście edukacyjnym uznawane jest za jeden z kluczowych czynników sprzyjających dobrostanowi, motywacji, zaangażowaniu i osiągnięciom uczniów.

3. Smith, D., Fisher, D., Frey, N., Pompel, V., & Stewart, R. (2024). *Belonging in school: Creating a place where kids want to learn and teachers want to stay*. Corwin.

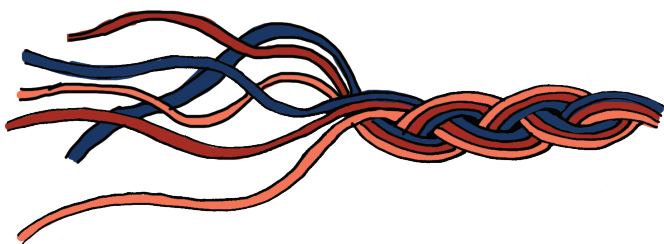
Teoria autodeterminacji⁴

Jedną z istotnych teorii w kontekście rozważań nad poczuciem przynależności jest teoria autodeterminacji (ang. *Self-Determination Theory, SDT*), opracowana przez Edwarda L. Deciego i Richarda M. Ryana. Koncepcja ta wyjaśnia, w jaki sposób środowisko społeczne wpływa na motywację, rozwój i dobrostan człowieka. Jej podstawowym założeniem jest, że **ludzie najlepiej funkcjonują i rozwijają się wtedy, gdy zaspokojone zostają trzy fundamentalne potrzeby psychologiczne: autonomii, kompetencji oraz relacji (przynależności)** (Deci & Ryan, 2000).

W perspektywie teorii autodeterminacji przynależność jest jedną z podstawowych potrzeb warunkujących rozwój motywacji i zaangażowania. Oznacza doświadczenie więzi z innymi, poczucie bycia akceptowanym, ważnym i należącym do określonej wspólnoty. W środowisku szkolnym przejawia się w przekonaniu ucznia, że jest częścią klasy, społeczności szkolnej oraz relacji z nauczycielami i rówieśnikami.

Zaspokojenie potrzeby przynależności wiąże się z doświadczaniem akceptacji, zainteresowania i wsparcia ze strony innych osób, możliwością budowania autentycznych relacji oraz poczuciem, że własne doświadczenia, opinie i tożsamość są respektowane. Uczeń funkcjonujący w takim środowisku ma większe poczucie bezpieczeństwa społecznego, łatwiej podejmuje wyzwania i chętniej angażuje się w działania edukacyjne.

Teoria autodeterminacji podkreśla, że motywacja ucznia nie zależy wyłącznie od metod nauczania czy stosowanych systemów nagród i kar, ale w dużej mierze od jakości środowiska społecznego, w którym uczeń funkcjonuje. Doświadczenie wsparcia i akceptacji sprzyja rozwojowi motywacji autonomicznej, ponieważ uczeń angażuje się w działania nie tylko pod wpływem zewnętrznych oczekiwań, lecz także dlatego, że dostrzega ich sens i wartość.

Poczucie przynależności wspiera również rozwój pozostałych potrzeb psychologicznych opisanych w teorii autodeterminacji. Relacje oparte na zaufaniu umożliwiają uczniowi rozwijanie autonomii – wyrażanie własnego zdania, podejmowanie decyzji i aktywne uczestniczenie w procesie uczenia się. Jednocześnie wsparcie ze strony nauczycieli i rówieśników wzmacnia poczucie kompetencji, ponieważ uczeń otrzymuje informację zwrotną, robi postępy i rozwija przekonanie o własnej skuteczności.

Znaczenie przynależności jest szczególnie widoczne w pracy z uczniami pochodzącymi z różnych środowisk kulturowych. Możliwość pełnego uczestnictwa w życiu klasy wymaga bowiem doświadczenia, że własna tożsamość, historia, perspektywa są zauważane i szanowane. Budowanie wspólnoty szkolnej nie powinno zatem opierać się wyłącznie na przekazywaniu określonych wartości, lecz na tworzeniu warunków, w których uczniowie mogą samodzielnie dostrzegać znaczenie szacunku, równości i współpracy.

4. Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

POCZUCIE PRZYNALEŻNOŚCI A FUNKCJONOWANIE UCZENNIC I UCZNIÓW (WYNIKI, MOTYWACJA, DOBROSTAN)

TA CZĘŚĆ POMOŻE CI:

lepiej zrozumieć, dlaczego poczucie przynależności jest fundamentem uczenia się i rozwoju uczennic i uczniów.

Szczegóły:

- poznasz najważniejsze koncepcje oraz wyniki badań wyjaśniające, czym jest poczucie przynależności w szkole;
- zrozumiesz, jak poczucie przynależności wpływa na motywację, osiągnięcia edukacyjne i dobrostan uczennic i uczniów;
- dowiesz się, jakie doświadczenia wzmacniają, a jakie osłabiają poczucie przynależności do społeczności szkolnej;
- poznasz konsekwencje wykluczenia, odrzucenia i braku akceptacji dla rozwoju oraz funkcjonowania uczennic i uczniów;
- uświadomisz sobie, jak ważną rolę w budowaniu poczucia przynależności odgrywają relacje z nauczycielami i rówieśnikami;
- poznasz sposoby wzmacniania poczucia przynależności i budowania klasy, w której każdy uczeń czuje się akceptowany, ważny i włączony.

AUTOREFLEKSJA:

Dokończ zdania tak, aby jak najlepiej opisywały ciebie i twoje doświadczenia:

**Kiedy byłam uczennicą/uczniem,
czułam/em, że przynależę do..., ponieważ...**

Dziś poczucie przynależności daje mi...

**Jedna rzecz, którą mogę zrobić jutro, aby wzmocnić
poczucie przynależności moich uczennic i uczniów, jest...**

Poczucie przynależności uczniów w świetle badań OECD i programu PISA

Poczucie przynależności uczniów do szkoły stanowi jeden z istotnych wskaźników jakości środowiska edukacyjnego i jest coraz częściej uwzględniane w międzynarodowych badaniach dotyczących funkcjonowania młodzieży. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), realizując Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (Programme for International Student Assessment – PISA), analizuje nie tylko poziom osiągnięć edukacyjnych uczniów, lecz również czynniki społeczne i emocjonalne wpływające na ich rozwój. Wśród tych czynników szczególne miejsce zajmuje poczucie przynależności do szkoły.

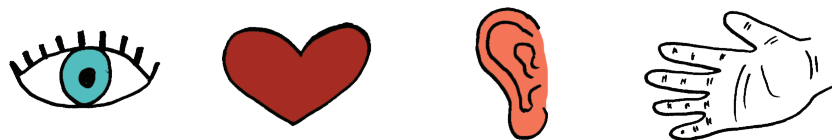
W badaniach OECD poczucie przynależności jest traktowane jako jeden z wymiarów dobrostanu uczniów oraz istotny element ich funkcjonowania społecznego. Obejmuje ono między innymi poczucie bycia częścią szkoły, możliwość nawiązywania pozytywnych relacji z rówieśnikami, doświadczanie wsparcia ze strony nauczycieli oraz przekonanie, że szkoła jest miejscem bezpiecznym i przyjaznym. Tak rozumiana przynależność pozostaje w ścisłym związku z koncepcją edukacji włączającej, ponieważ wskazuje, że skuteczna szkoła powinna nie tylko zapewniać uczniom dostęp do nauki, ale także tworzyć warunki sprzyjające uczestnictwu społecznemu i emocjonalnemu wszystkich członków społeczności.

W międzynarodowym badaniu PISA 2022 polscy 15-latkowie pod względem poczucia przynależności do szkoły zajęli 73. miejsce na ponad 80 badanych krajów i regionów. Wynik ten sprawił, że Polska znalazła się na samym końcu listy i znacznie poniżej średniej dla krajów OECD. Przykładowo, podczas gdy średnio 75% uczniów w krajach OECD deklarowało, że czuje się w szkole jak u siebie, w Polsce wskaźnik ten wyniósł jedynie 64%.⁵

Wymiary poczucia przynależności

Jeśli uczniowie nie czują, że należą do społeczności klasy, jest mało prawdopodobne, aby nawet najlepsze metody nauczania znacząco poprawiły ich wyniki. Zamiast koncentrować się na nauce, uczniowie z niskim poczuciem przynależności poświęcają czas na zastanawianie się nad swoim miejscem i statusem w grupie, przez co nie osiągają wysokich rezultatów. Dla nich brama pozostaje zamknięta – stoją niejako na zewnątrz procesu uczenia się i mogą jedynie przyglądać się mu z boku.⁶

Podejście Smitha i in. (2024) w ciekawy sposób łączy teorię wynikającą z badań ze szkolną praktyką. Autorzy wskazują na dziesięć wymiarów poczucia przynależności, nazywających to, jak uczeń czuje się w szkole. Czy czuje się **widziany**, **zaproszony**, **obecny**, **akceptowany**, **doceniony**, **zaopiekowany**, **lubiany**, **zaangażowany**, **słyszany**, **potrzebny**, czy wreszcie: **kochany**? Autorzy zwracają oczywiście uwagę to, że wszystkie wymiary wskazują na subiektywne odczucia dziecka. Istotne jest jednak, że nauczyciele mogą podjąć intencjonalne działania, aby każda osoba w szkole poczuła, że do niej przynależy, a także zachęcać do podejmowania takich działań uczniów i uczennice.

Charakterystyka wymiarów⁷:

Każdy uczeń czuje się:

- **WIDZIANY** – czyli dostrzeżony jako jednostka.
- **ZAPROSZONY** – wie, że jest dla niego miejsce w każdej aktywności i zadaniu.
- **OBCENY** – wie, że jego obecność jest istotna dla nauczyciela i grupy.
- **AKCEPTOWANY** – wie że może być sobą, a jego indywidualność jest zasobem dla grupy.
- **DOCENIONY** – wie, że nauczyciel i grupa cenią go za jego wyjątkowe umiejętności.
- **LUBIANY** – dostaje dowody sympatii.
- **ZAANGAŻOWANY** – ma wpływ na różne obszary swojego funkcjonowania w szkole.
- **SŁYSZANY** – jego potrzeby są brane pod uwagę.
- **POTRZEBNY** – może dać coś innym.

5. OECD. (2023). PISA 2022 results: Factsheets: Poland. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2022-results-volume-i_53f23881-en.html

6. Smith, D., Fisher, D., Frey, N., Pompel, V., & Stewart, R. (2024). *Belonging in school: Creating a place where kids want to learn and teachers want to stay*. Corwin.

7. Witkowski, J. (red.) (2026). *Sprawczosc w szkole. Poradnik dla nauczycielek i nauczycieli*. Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy. https://ibe.edu.pl/files/BIBLIOTEKA/IBE-PIB/147_sprawczosc-w-szkole.pdf

Wpływ poczucia przynależności na motywację do nauki

W środowisku szkolnym przynależność wspiera motywację poprzez:

- Relacje z nauczycielami – uczeń bardziej angażuje się, gdy czuje, że nauczyciel go zna, interesuje się nim, wierzy w jego możliwości i traktuje go sprawiedliwie.
- Relacje rówieśnicze – pozytywne relacje z rówieśnikami zwiększają chęć uczestnictwa w życiu klasy, zmniejszają lęk przed oceną, zachęcają do współpracy.
- Poczucie sensu – uczeń, który czuje więź ze szkołą, częściej dostrzega wartość uczenia się i rozumie, dlaczego nauka jest ważna.

Wpływ poczucia przynależności na dobrostan uczniów

Poczucie przynależności jest jednym z najważniejszych wyznaczników dobrostanu psychicznego, tzn. dobrostanu emocjonalnego, społecznego i fizycznego.

W zakresie dobrostanu emocjonalnego przynależność zwiększa: poczucie bezpieczeństwa, samoocenę, optymizm, satysfakcję ze szkoły. Zmniejsza natomiast: stres, poczucie samotności, lęk, objawy depresyjne.

W obszarze dobrostanu społecznego uczeń doświadczający przynależności ma silniejsze relacje, czuje wsparcie, łatwiej radzi sobie z problemami, rozwija kompetencje społeczne. Szkoła staje się miejscem, gdzie uczeń nie tylko zdobywa wiedzę, ale również buduje swoją tożsamość.

Jeśli chodzi o dobrostan fizyczny, badania wskazują również na związek między poczuciem przynależności a zdrowiem. Uczniowie czujący więź ze szkołą zgłaszają lepszą ocenę własnego zdrowia, doświadczają mniej stresu, rzadziej korzystają z pomocy medycznej.

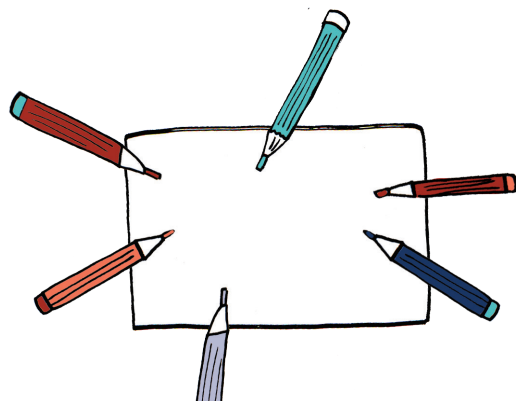
Można przedstawić ten proces następująco:

Czynniki kształtujące przynależność uczniów

Badania pokazują, że nauczyciele i szkoły mogą aktywnie rozwijać poczucie przynależności poprzez:

Relacje:	Kulturę klasy:
• poznawanie uczniów, • okazywanie zainteresowania, • budowanie zaufania.	• szacunek, • współpracę, • włączanie wszystkich uczniów.
Sprawiedliwość i równe traktowanie:	Możliwość wpływu:
• jasne zasady, • dostrzeganie różnorodności, • przeciwdziałanie wykluczeniu.	• angażowanie uczniów w decyzje, • dawanie im odpowiedzialności, • umożliwienie wniesienia własnego wkładu.

BUDOWANIE INKLUZYWNEJ SPOŁECZNOŚCI SZKOLNEJ I WZMACNIANIE POCZUCIA PRZYNALEŻNOŚCI

TA CZĘŚĆ POMOŻE CI:

lepiej zrozumieć, dlaczego do budowania i wzmocnienia poczucia przynależności uczennic i uczniów potrzebny jest systemowy model szkolny.

Szczegóły:

- poznasz teorię akulturacji Johna W. Berry'ego i jej znaczenie dla uczennic i uczniów z doświadczeniem migracji;
- zrozumiesz, jakie grupy uczennic i uczniów są zagrożone wykluczeniem
- dowiesz się, jakie mogą być działania szkoły wspierające włączenie społeczne;
- podejmiesz refleksję nad tym, jaką ty odgrywasz rolę w szkolnym systemie wspierania poczucia przynależności do społeczności szkolnej uczennic i uczniów.

AUTOREFLEKSJA:

Zanim zapoznasz się z kolejnymi treściami, dokończ zdania tak, aby były dla ciebie prawdziwe:

W naszej szkole spotykam osoby wykluczone z grupy (klasy, grupy rówieśniczej) z powodu...

Jestem aktywna/y w budowaniu szkolnego systemu wspierania poczucia przynależności uczennic i uczniów ponieważ...

Poczucie przynależności uczniów i uczennic z doświadczeniem migracji i w środowisku wielokulturowym – perspektywa modelu akulturacji Johna Berry'ego

Współczesna szkoła coraz częściej staje się przestrzenią wielokulturową, w której spotykają się uczniowie o różnych doświadczeniach językowych, narodowych i kulturowych. Różnorodność ta może być źródłem rozwoju kompetencji międzykulturowych, ale jednocześnie wymaga od szkoły świadomego budowania warunków sprzyjających integracji i poczuciu wspólnoty.

Dla uczniów z doświadczeniem migracji poczucie przynależności ma szczególne znaczenie, ponieważ wiąże się nie tylko z relacją ze szkołą, ale również z procesem kształtowania własnej tożsamości. Muszą oni się odnaleźć w nowym środowisku społecznym i edukacyjnym, opanować język oraz jednocześnie zachować więź z kulturą pochodzenia. Brak akceptacji lub doświadczenie wykluczenia może prowadzić do osłabienia motywacji do nauki, izolacji społecznej oraz trudności w budowaniu pozytywnej tożsamości.

Pomocne w rozumieniu tych procesów jest odwołanie do teorii akulturacji Johna W. Berry'ego (1997)⁸, która opisuje sposoby funkcjonowania osób w sytuacji kontaktu kulturowego. Autor wskazuje, że osoby migrujące odpowiadają sobie na dwa podstawowe pytania: czy chcą zachować własną kulturę i tożsamość oraz czy chcą uczestniczyć w życiu społeczeństwa przyjmującego. Na tej podstawie Berry wyróżnia cztery strategie akulturacji: integrację, asymilację, separację i marginalizację.

INTEGRACJA

ASYMILACJA

SEPARACJA

MARGINALIZACJA

Integracja oznacza jednocześnie zachowanie własnej kultury i aktywne uczestnictwo w życiu nowego społeczeństwa. **Asymilacja** polega na rezygnacji z własnej kultury na rzecz pełnego dostosowania się do kultury większościowej. **Separacja** oznacza zachowanie własnej kultury przy jednoczesnym ograniczaniu kontaktów z kulturą społeczeństwa przyjmującego. **Marginalizacja** występuje wtedy, gdy osoba nie identyfikuje się ani z kulturą pochodzenia, ani z kulturą społeczeństwa przyjmującego.

Z perspektywy szkoły najbardziej korzystna jest strategia integracji, ponieważ pozwala uczniowi zachować własną tożsamość kulturową, a jednocześnie aktywnie uczestniczyć w życiu nowej społeczności. Oznacza to, że uczeń nie musi rezygnować ze swojego języka, tradycji czy doświadczeń rodzinnych, aby zostać zaakceptowanym jako pełnoprawny członek klasy i szkoły. Integracja jest procesem dwustronnym – wymaga nie tylko adaptacji ucznia do nowych warunków, ale również otwartości szkoły na różnorodność.

Jednym z największych zagrożeń dla przynależności jest marginalizacja, czyli sytuacja, w której uczeń nie czuje więzi ani z kulturą pochodzenia, ani ze społecznością przyjmującą. W środowisku szkolnym może to oznaczać brak identyfikacji z klasą, poczucie osamotnienia i ograniczone zaangażowanie w proces uczenia się oraz trudności w budowaniu własnej, pozytywnej tożsamości.

Budowanie przynależności uczniów z doświadczeniem migracji wymaga między innymi wspierania nauki języka edukacji, rozwijania relacji rówieśniczych, przeciwdziałania stereotypom oraz tworzenia przestrzeni, w której uczniowie mogą się dzielić swoim dziedzictwem kulturowym. Szczególnie **ważne jest unikanie presji asymilacyjnej, czyli oczekiwania, że uczeń całkowicie porzuci swoją kulturę, aby zostać zaakceptowanym**. Takie podejście może prowadzić do konfliktów tożsamościowych i poczucia, że jego pochodzenie jest mniej wartościowe.

Szkoła wielokulturowa powinna dążyć do tworzenia przestrzeni, w której uczniowie mogą rozwijać podwójną przynależność – czuć więź zarówno ze swoim dziedzictwem kulturowym, jak i ze społecznością szkolną.

8. Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>

Przynależność uczniów z grup potencjalnie zagrożonych wykluczeniem

Nie wszyscy uczniowie doświadczają szkoły w jednakowy sposób. Szczególnie narażeni na ograniczone poczucie przynależności są ci należący do grup potencjalnie zagrożonych wykluczeniem społecznym. Należą do nich między innymi uczniowie z niepełnosprawnościami, uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, dzieci migrantów i uchodźców, przedstawiciele mniejszości etnicznych, narodowych lub kulturowych, a także osoby pochodzące z rodzin o niskim statusie społeczno-ekonomicznym.

Uczniowie z niepełnosprawnościami często napotykają bariery architektoniczne, organizacyjne oraz społeczne. Trudności mogą wynikać nie tylko z ograniczeń funkcjonalnych, lecz również z uprzedzeń, stereotypów czy niskich oczekiwań otoczenia. Tworzenie dostępnego środowiska edukacyjnego, indywidualizacja procesu nauczania, wykorzystywanie zasad projektowania uniwersalnego oraz rozwijanie pozytywnych relacji rówieśniczych wzmacniają poczucie przynależności do tej grupy.

Dzieci migrantów i uchodźców mogą doświadczać trudności związanych z nieznaną języka, różnicami kulturowymi, stresem adaptacyjnym oraz wcześniejszymi doświadczeniami traumatycznymi. Ich integracja wymaga zapewnienia wsparcia językowego, możliwości poznawania kultury kraju przyjmującego, przy jednoczesnym poszanowaniu własnej tożsamości kulturowej oraz budowania relacji z rówieśnikami.

Uczniowie należący do mniejszości etnicznych lub kulturowych mogą doświadczać stereotypizacji, mikroagresji oraz dyskryminacji. W konsekwencji mogą odczuwać mniejsze bezpieczeństwo psychologiczne, słabszą identyfikację ze szkołą oraz niższą motywację do nauki. Dlatego niezwykle istotne jest promowanie edukacji międzykulturowej, przeciwdziałanie uprzedzeniom oraz uwzględnianie różnorodności kulturowej w programach nauczania i życia szkoły.

Ryzyko wykluczenia dotyczy również uczniów o niskim statusie ekonomicznym, którzy mogą mieć ograniczony dostęp do materiałów edukacyjnych, zajęć dodatkowych czy wyjazdów szkolnych. Szkoła powinna minimalizować wpływ nierówności społecznych poprzez zapewnianie wsparcia materialnego, organizowanie bezpłatnych form aktywności oraz budowanie kultury, w której status materialny nie stanowi podstawy oceny ucznia.

Szczególnego znaczenia nabiera także jakość relacji z nauczycielami. Badania wskazują⁹, że nawet pojedyncza wspierająca relacja z dorosłym obecnym w szkole może istotnie zwiększać poczucie przynależności uczniów zagrożonych wykluczeniem, wzmacniać ich odporność psychiczną oraz ograniczać konsekwencje marginalizacji społecznej.

Znaczenie bezpieczeństwa psychologicznego, sprawiedliwego traktowania i szacunku dla różnorodności

Bezpieczeństwo psychologiczne oznacza przekonanie uczniów, że mogą swobodnie wyrażać swoje opinie, zadawać pytania, popełniać błędy oraz prosić o pomoc bez obawy przed wyśmianiem, odrzuceniem czy karą. W środowisku szkolnym sprzyja ono aktywnemu uczestnictwu w zajęciach, rozwijaniu kreatywności oraz budowaniu pozytywnych relacji z nauczycielami i rówieśnikami.

Istotnym elementem budowania poczucia przynależności jest również sprawiedliwe traktowanie wszystkich uczniów. Nie oznacza ono jednak identycznego traktowania każdej osoby, lecz uwzględnianie indywidualnych potrzeb i zapewnianie równych szans rozwoju. Sprawiedliwość proceduralna, przejrzyste zasady oceniania oraz konsekwentne reagowanie na niewłaściwe zachowania zwiększają zaufanie uczniów do szkoły.

9. Allen, K. A., Kern, M. L., Vella-Brodrick, D., Hattie, J., & Waters, L. (2018). What schools need to know about fostering school belonging: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(1), 1–34. <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9389-8>

Szacunek dla różnorodności obejmuje akceptację odmiennych doświadczeń, kultur, języków, przekonań, możliwości oraz stylów uczenia się. Edukacja włączająca zakłada, że różnorodność stanowi wartość wzbogacającą społeczność szkolną. Promowanie postaw otwartości i przeciwdziałanie stereotypom oraz dyskryminacji wzmacnia poczucie bezpieczeństwa i przynależności wszystkich uczniów.

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej na temat poczucia przynależności i jego wpływu na dobrostan całej społeczności szkolnej, zajrzyj do tych publikacji:

Witkowski, J. (red.). (2026). *Sprawczość w szkole. Poradnik dla nauczycielek i nauczycieli*. Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy.

https://ibe.edu.pl/files/BIBLIOTEKA/IBE-PIB/147_sprawczosc-w-szkole.pdf

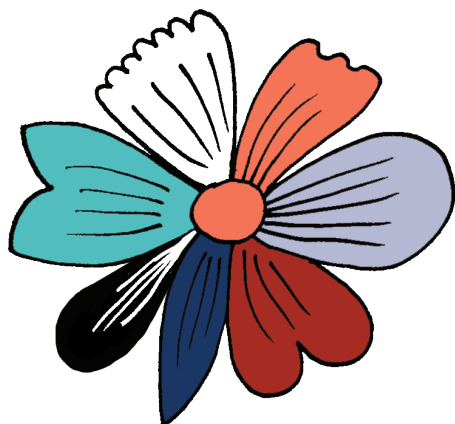
Penszko, P., Kaźmierczak, J., Telusiewicz-Pacak, A. (2026). *Relacje społeczne w szkole. Stan, znaczenie, uwarunkowania*. Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy.

<https://ibe.edu.pl/files/BIBLIOTEKA/Miedzynarodowe-badania-kompetencji/relacje-spoeczne-w-szkole.pdf>

Małek, K. (2024). *Szkoła to drugi dom? Dla każdego?* Centrum Nauki Kopernik.

<https://www.kopernik.org.pl/sites/default/files/2024-09/dr%20Karolina%20Ma%C5%82ek%20-%20Jak%20dzia%C5%82a%20poczucie%20przynale%C5%BCno%C5%9Bci.pdf>

PROPOZYCJE MIKROPRAKTYK

MIKROPRAKTYKI

Dobrym punktem wyjścia do planowania tych drobnych i regularnych działań mogą być poszczególne wymiary poczucia przynależności oraz sposoby ich praktycznego wzmacniania i rozwijania w codziennej pracy. Oto przykłady¹⁰:

Każdy uczeń czuje się dostrzeżony jako jednostka.

W praktyce szkolnej:

- nawiązuję z uczniem kontakt wzrokowy;
- witam się z nim, uśmiechając do niego;
- zwracam się do niego po imieniu;
- wyrażam radość i troskę, kiedy wraca po nieobecności;
- eksponuję jego prace w przestrzeni klasy (za zgodą uczniów).

Każdy uczeń czuje, że jest dla niego miejsce w każdej aktywności i zadaniu.

W praktyce szkolnej:

- zachęcam ucznia do różnych aktywności, nie zrażam się odmową i szanuję ją;
- zawsze zwracam się do niego z szacunkiem;
- komunikuję mu, że wierzę w jego możliwości;
- dostrzegam jego wysiłki i mówię mu o tym;
- monitoruję i podważam własne stereotypy (ze świadomością, że są naturalnymi schematami działania ludzkiego umysłu).

Każdy uczeń czuje, że jego obecność jest istotna dla nauczyciela i grupy.

W praktyce szkolnej:

- omawiam w klasie i wdrażam z uczniami procedury wsparcia rówieśniczego w przypadku czyjejs nieobecności;
- komunikuję uczniowi, że zależy mi na jego obecności w szkole;
- z życzliwością interesuję się nieobecnością ucznia;
- oferuję wsparcie po jego powrocie po nieobecności, w tym rozmowy z innymi nauczycielami;
- dbam o włączanie ucznia po dłuższej nieobecności w pracę w grupach oraz we wspólne aktywności klasowe.

Każdy uczeń czuje, że jego potrzeby są brane pod uwagę.

W praktyce szkolnej:

- rozmawiając z uczniem, utrzymuję kontakt wzrokowy i stosuję sygnały, że jestem z nim w kontakcie;
- parafrazuję, potwierdzam, co usłyszałam/em, dopytuję, czy dobrze zrozumiałam/em;
- jeśli muszę zakończyć rozmowę, robię to łagodnie, żeby rozmówca nie poczuł się zlekceważony – jeśli mogę i jest taka potrzeba, oferuję rozmowę w innym terminie;
- dziękuję za zaufanie, jeśli uczeń dzieli się ze mną czymś osobistym lub trudnym;
- pytam ucznia, czego potrzebuje, i jeśli jest to konieczne, pomagam mu to nazwać, stawiając hipotezy.

10. Na podstawie: Franczak J., Giedrys-Majkut, K., Kędziorek, E., Kluge, P., Stojak, J., Wąsik, E., Witkowski, J., (red.) Żmijewska-Kwirąg, S., (2026). Sprawczość w szkole. Instytut Badań Edukacyjnych

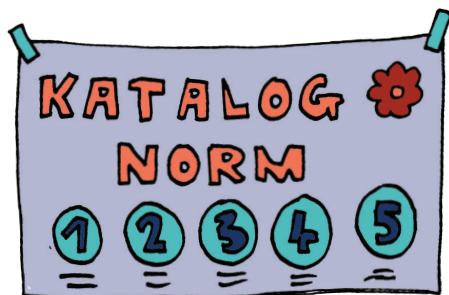

AKCEPTOWANY

Każdy uczeń czuje, że może być sobą, a jego indywidualność jest zasobem dla grupy.

W praktyce szkolnej:

- wypracowuję z uczniami kontrakt klasowy (katalog norm) i sprawdzam, czy wszyscy tak samo rozumiemy pojęcia, np. „Odnosimy się do siebie z szacunkiem” czy „Dbamy o bezpieczeństwo”;
- w przypadku złamania ustalonych norm reaguję stanowczo i przypominam zapisy kontraktu; nawet w przypadku braku kontraktu jestem strażnikiem norm: informuję, że nie zgadzam się na obrażanie innych, używanie przekleństw itp.
- na lekcjach wychowawczych wprowadzam ćwiczenia dotyczące różnych wymiarów tożsamości oraz wartości, dzięki którym uczniowie mogą zobaczyć różnice między sobą, ale też to, jak wiele ich łączy;
- pokazuję uczniom, jak różne kompetencje mogą się dopełniać;
- uczę, jak radzić sobie w sytuacjach konfliktowych i jak rozwiązywać konflikty z korzyścią dla całej grupy;
- uczę dyskusji i wyrażania swoich poglądów z szacunkiem do różnic: demonstruję gotowe formuły wypowiedzi, wywieszam je w klasie.

DOCENIONY

Każdy uczeń czuje, że nauczyciel i grupa cenią go za jego wyjątkowe umiejętności.

W praktyce szkolnej:

- zadaję uczniowi pytania: „Co poszło ci dobrze? Z czego możesz być dumny?”, wzmacniając jego umiejętność doceniania samego siebie;
- stosuję i udoskonalam praktykę koleżeńskej informacji zwrotnej na lekcjach przedmiotowych, ale też w pracy wychowawczej;
- co jakiś czas przeprowadzam ćwiczenia, w których uczniowie wzajemnie mówią lub piszą sobie, za co się cenią;
- obserwuję uczniów i zadaję sobie pytania o to, co lubią robić i kiedy się angażują – nazywam to, co widzę („Widzę, że lubisz robić wykresy”, „Zauważyłam, że angażujesz się w zadanie, jeśli daję ci szansę generowania nowych pomysłów”);
- doceniam postępy, a nie tylko osiągnięty wynik zarówno na lekcji przedmiotu, jak i w pracy wychowawczej;
- zachęcam uczniów do refleksji: Co wnoszę do grupy? Co jeszcze mogę jej dać? Za co grupa może mnie docenić?

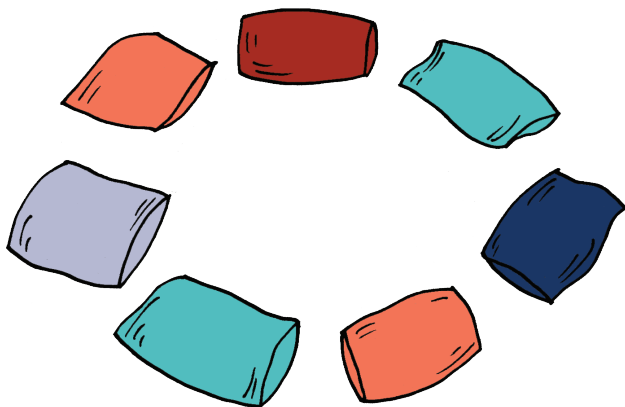

LUBIANY

Każdy uczeń czuje, że jest lubiany i dostaje dowody sympatii.

W praktyce szkolnej:

- wielokrotnie podczas roku szkolnego przeprowadzam ćwiczenia integracyjne, dzięki którym uczniowie mogą się poznać lepiej;
- stwarzam okazję do prezentacji różnych zainteresowań i pasji, aby uczniowie mogli się sobą wzajemnie zaciekawić;
- stwarzam częste okazje do rozmów w zmiennych parach;
- ćwiczę z uczniami empatyczne komunikaty w wymyślonych scenkach oraz modeluję życzliwe i empatyczne komunikaty, np. „Widzę, że ci trudno. Poczekam, aż będziesz mogła wykonać zadanie.”, „Słyszę, że emocje w waszej grupie biorą górę. Spróbujemy wziąć trzy oddechy i spokojniej porozmawiać o tym, czego wam potrzeba. Kto zacznie? Potrzebuję...”;
- z życzliwością rozmawiam z tymi dziećmi, które są na obrzeżach grupy i interesuję się nimi;
- akceptuję dynamikę zmian na tym etapie rozwojowym, a wraz z nią to, że niektórzy uczniowie lubią się mniej, nie lubią wcale albo raz lubią, a raz nie lubią; mimo to zachęcam do współpracy i podkreślam, że nie musimy się lubić, żeby się szanować i pracować razem.

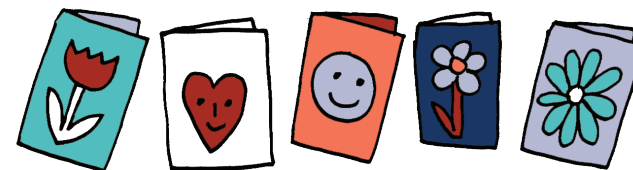

POTRZEBNY

Każdy uczeń czuje, że jest w klasie potrzebny i może dać coś innym.

W praktyce szkolnej:

- w ramach zajęć z wychowawcą wprowadzam ćwiczenia, w których każdy uczeń dostaje od innych informację, co dobrego wnosi do grupy (np. świętuję urodziny ucznia, zbierając laurki dla niego od kolegów i koleżanek);
- ćwiczę z uczniami oferowanie i przyjmowanie pomocy na konkretnych przykładach i scenkach, za pomocą konkretnych zwrotów („Czy mogę ci w czymś pomóc...?”, „Czy mógłbyś mi wytłumaczyć...?”);
- rozmawiam z uczniami na temat tego, co każdy mógłby zrobić na rzecz klasy – wspieram sekcje klasowego samorządu, w której wszyscy w mniejszy lub większy sposób angażują się w najbliższe sobie aktywności (kulturalne, sportowe, dekoratorskie, organizacyjne itp.);
- zachęcam do udziału w różnych formach wolontariatu; organizuję spotkania z członkami szkolnego koła wolontariatu;
- wspieram samopomoc koleżeńską i pomagam uczniom stworzyć kodeks klasowej samopomocy;
- tworzę sytuacje wychowawcze, w których uczniowie i uczennice mają szansę spontanicznie zastosować wszystkie wspomniane wyżej umiejętności (udzielanie wzmacniającej informacji zwrotnej, oferowanie i przyjmowanie pomocy, zaangażowanie na rzecz klasy i szkoły, itp.) i przyglądam się, na ile zostały już uwewnętrznione.

ZAANGAŻOWANY

Każdy uczeń czuje, że ma wpływ na różne obszary swojego funkcjonowania w szkole.

W praktyce szkolnej:

- często daję uczniom możliwość podejmowania decyzji i respektuję ich wybory;
- rozmawiam z uczniami na temat ich wyborów (indywidualnych i grupowych) i pomagam zobaczyć ich konsekwencje;
- zachęcam uczniów do przyjmowania odpowiedzialności za różne zadania w klasie (dbałość o klasową gazetkę, przygotowanie propozycji wyjść do kina, organizacja kiermaszu) i podkreślam, w jaki sposób cała społeczność zyskuje na zaangażowaniu wielu osób;
- zachęcam uczniów, aby stawiali sobie cele indywidualne, a także jako grupa (projektowa, klasowa) i brali za nie odpowiedzialność, na miarę swoich możliwości rozwojowych;
- świętuję z uczniami osiągnięte przez nich cele, pokazując, że zaangażowanie przynosi konkretne efekty.

Jako mikropraktyki rozwijające w klasie poczucie przynależności uczennic i uczniów sprawdzają się wszystkie mikropraktyki z innej części naszych przewodników. Sięgnij po nie, aby się zainspirować.

Budowanie relacji społecznych (z elementami edukacji międzykulturowej)

<https://biblioteka.ceo.org.pl/dobrostan-w-szkole-do-dziela-obszar-pierwszy/>

Opisane tam mikropraktyki to:

1. Rytuały pozytywnego startu i zakończenia
2. Współpraca w parach
3. Rozpoznawanie i nazywanie emocji
4. Rutyny aktywnego słuchania
5. Autorefleksja
6. Wybór i współdecydowanie
7. Świątowanie sukcesów

PROPOZYCJE MAKROPRAKTYK

MAKROPRAKTYKI

Proponujemy wybór z sześciu różnych działań szkolnych. Trzy z nich mają charakter diagnostyczny – pozwolą sprawdzić, w jaki sposób przynależność jest rozumiana w twojej szkole i jakie potrzeby mają uczniowie i uczennice w tym obszarze. Kolejne trzy makrop Praktyki zapraszają do podjęcia działania i mają na celu zaangażowanie wspólnoty w budowanie poczucia przynależności.

Sprawdzam, jak jest teraz – rozmowa o przynależności

CEL:

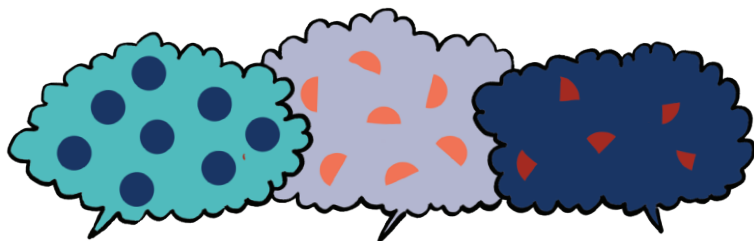
Przyjrzenie się, w jakim stopniu uczniowie i uczennice czują się częścią społeczności szkolnej

GRUPA DOCELOWA:

starsze klasy szkoły podstawowej i szkoły ponadpodstawowe

Nie chodzi tutaj o formalny pomiar czy ocenę, ale o stworzenie bezpiecznej przestrzeni do refleksji i rozmowy. Zaproś uczniów, nauczycieli i innych członków społeczności szkolnej do odpowiedzi na kilka prostych pytań dotyczących doświadczeń akceptacji, relacji, bezpieczeństwa i możliwości wpływu na życie szkoły. Zorganizuj zbieranie odpowiedzi w formie anonimowych ankiet, rozmów w klasach, pracy na kartach refleksji lub dyskusji w małych grupach. Następnie wspólnie zidentyfikujcie mocne strony szkoły oraz obszary wymagające uwagi i zaplanujcie kolejne działania. Zachęć wszystkich do zaangażowania – pamiętaj, że **najważniejszym rezultatem tej praktyki jest rozpoczęcie otwartego dialogu o przynależności i pokazanie, że głos każdego członka społeczności ma znaczenie.**

Proces takiej autorefleksji można zorganizować w następujących krokach:

1. Organizacja spotkania z uczennicami i uczniami

Zaproszenie może wyjść od wychowawców, samorządu uczniowskiego, pedagoga/psychologa szkolnego lub zespołu ds. budowania społeczności (od osób cieszących się zaufaniem uczniów). Ważne, aby uczniowie mieli poczucie, że to jest spotkanie dla nich, a nie o nich.

Przykładowa treść zaproszenia: *Porozmawiajmy o naszej szkole – o tym, co sprawia, że czujemy się jej częścią. Każdy z nas inaczej doświadcza szkoły. Chcemy stworzyć przestrzeń, w której będziecie mogli podzielić się tym, co pomaga wam czuć się dobrze i bezpiecznie, a także tym, co warto zmienić. To nie będzie sprawdzian ani ocena. To rozmowa o tym, jak razem możemy tworzyć szkołę, w której każdy ma swoje miejsce. Twój głos ma znaczenie.*

Można zaprosić przedstawicieli uczniów do współtworzenia spotkania:

- wyboru pytań,
- ustalenia zasad rozmowy,
- przygotowania przestrzeni,
- zaproszenia kolejnych osób.

Dzięki temu uczniowie stają się współgospodarzami, a nie tylko uczestnikami.

2. Wprowadzenie celu

Nauczyciele lub zespół prowadzący wyjaśniają, że celem spotkania jest wspólne zastanowienie się nad tym, jak poszczególne osoby doświadczają życia szkolnego i na ile czują się jego częścią. Warto podkreślić dobrowolność udziału, znaczenie wzajemnego szacunku oraz to, że nie chodzi o ocenianie kogokolwiek, lecz o lepsze zrozumienie potrzeb społeczności.

3. Indywidualna refleksja

Każdy uczestnik otrzymuje czas na spokojne zastanowienie się nad własnymi doświadczeniami. Pomocne mogą być krótkie pytania lub niedokończone zdania, np. „Czuję się częścią szkoły, gdy...” albo „Łatwiej byłoby mi tu przynależeć, gdyby...”. Anonimowość sprzyja szczerości i pozwala usłyszeć głosy osób, które rzadziej zabierają głos publicznie.

Inne pytania, które mogą być użyteczne w takiej indywidualnej refleksji:

PYTANIA O POZUCIE PRZYNALEŻNOŚCI

- Czy czuję, że jestem częścią tej szkoły? Co sprawia, że tak się czuję (lub czego mi brakuje)?
- W jakich momentach najbardziej czuję, że należę do społeczności szkolnej?
- Co pomaga mi czuć się zauważonymi i ważnymi w naszej szkole?
- Czy w naszej szkole jest miejsce dla każdego – niezależnie od tego, jaki jest, co lubi i jakie ma potrzeby? Dlaczego?

PYTANIA O RELACJE I BEZPIECZEŃSTWO

- Czy czuję, że mogę być sobą w szkole? Co mi to ułatwia, a co utrudnia?
- Czy mam w szkole osoby, do których mogę zwrócić się o pomoc lub rozmowę, gdy tego potrzebuję?
- Co sprawia, że relacje między uczniami (i dorosłymi) w naszej szkole są dobre?
- Co moglibyśmy zrobić, aby w szkole było więcej życzliwości, szacunku i wzajemnego wsparcia?

PYTANIA O WPŁYW I WSPÓŁTWORZENIE SZKOŁY

- Czy mam poczucie, że mój głos jest słyszany w szkole? Kiedy najbardziej to odczuwam?
- Na jakie sprawy w życiu szkoły chciałbym/chciałabym mieć większy wpływ?
- Co jest jedną rzeczą, którą moglibyśmy zmienić, aby więcej osób czuło się częścią naszej społeczności?

PYTANIE PODSUMOWUJĄCE (DOBRE NA ZAKOŃCZENIE)

- Gdybym miał/miała opisać poczucie przynależności w naszej szkole jednym słowem lub obrazem, co by to było?

Ten zestaw pytań nie jest obowiązkowy, to jedynie propozycje do wyboru. „Less is more”, czyli im mniej pytań, tym głębsza może być rozmowa.

4. Rozmowa w małych grupach

Uczestnicy dzielą się wybranymi spostrzeżeniami i wspólnie poszukują podobieństw oraz różnic w swoich doświadczeniach. Dlatego ważne są konkretne praktyki, które przytaczają. Istotne jest stworzenie atmosfery uważnego słuchania, w której każda osoba ma możliwość wypowiedzi, a uczestnicy rozmowy koncentrują się zarówno na trudnościach, jak i na tym, co już dobrze funkcjonuje.

5. Wspólne podsumowanie

Zbierz i uporządkuj wnioski z poszczególnych grup. Dzięki temu społeczność może otrzymać pełniejszy obraz szkoły: obszary, które budują poczucie przynależności, oraz te, które wymagają zmiany, czyli wskazuje się zarówno mocne strony szkoły, jak i obszary wymagające wsparcia. Podsumowanie powinno podkreślać wspólne cele i wzmacniać przekonanie, że każdy głos ma znaczenie.

6. Ustalenie kolejnych kroków

Na podstawie zebranych refleksji zespół reprezentujący różne grupy społeczności szkolnej wspólnie ustala priorytety i najważniejsze potrzeby i zaleca kilka działań wzmacniających poczucie przynależności, które można wdrożyć w najbliższym czasie. Następnie określa osoby odpowiedzialne za ich realizację oraz sposób sprawdzania/monitorowania, czy podejmowane działania wzmacniają poczucie przynależności.

7. Powrót do refleksji

Po kilku tygodniach lub miesiącach społeczność ponownie spotyka się, aby omówić doświadczenia związane z podjętymi działaniami. Regularne wracanie do tematu pokazuje, że budowanie przynależności jest procesem ciągłym, a nie jednorazowym przedsięwzięciem.

Jako makropraktyka „Sprawdzam, jak jest teraz – rozmowa o przynależności” tworzy powtarzalny proces wspólnego rozpoznawania doświadczeń społeczności szkolnej, wzmacnia poczucie bycia zauważonym i ważnym oraz pomaga przekształcać codzienne praktyki szkoły w kierunku większej otwartości, więzi i współodpowiedzialności za wspólne miejsce. Sama w sobie wzmacnia poczucie przynależności uczniów, ponieważ tworzy przestrzeń do słuchania, dialogu i współdecydowania, dzięki czemu każdy członek społeczności szkolnej może doświadczyć, że jego głos ma znaczenie, a szkoła jest miejscem współtworzonym przez wszystkich.

Profil szkoły, czyli porozmawiamy o szkole¹¹

CEL:

Wstępna lub pogłębiona diagnoza, aby wyłonić mocne strony i problemy szkoły w obszarze poczucia przynależności uczniów w procesach edukacyjnych i wychowawczych w celu uwzględnienia istotnych zagadnień w planach szkoły.

GRUPA DOCELOWA:

szkoły podstawowe i ponadpodstawowe

To metoda, która może być pomocna do przeprowadzenia partycypacyjnej, opartej na dialogu diagnozy. Składają się na nią dwa elementy:

1. **mapa szkoły** – uporządkowany w obszary opis zagadnienia, którym społeczność szkolna chce się zająć (w tym przypadku chodzi o zagadnienie poczucia przynależności), wpisany w specjalną tabelę;
2. **dyskusja odbywająca się w dwóch etapach**, w efekcie której powstaje wykres nazywany „profilem szkoły”.

Intencja i idea profilu szkoły:

- Spotkanie nie służy uwspólnianiu stanowisk. Ważne jest właśnie, czy i jak się różnimy w naszej ocenie, co i dlaczego widzimy podobnie.
- Spotkanie nie służy szukaniu rozwiązań, planowaniu działań – takie aktywności nastąpią w późniejszym czasie.
- Szanujemy swoje zdanie, każdy ma prawo do posiadania i wyrażania go, a różnice są naturalne, bo wynikają z różnych ról, które odgrywamy w szkole. Wszyscy mają rację.
- Cenna jest otwartość i szczerowość w wypowiadaniu swoich sądów.
- Diagnoza służy naszej szkole, czyli nam wszystkim, aby wspólnie dążyć do coraz lepszej jakości naszych szkolnych relacji. Nie ma kontroli. Nikt z zewnątrz nie ma wglądu w to, co robimy. Wyniki są naszą wewnętrzną sprawą – są o nas i dla nas!

Realizacja krok po kroku:

1. Wprowadzenie do spotkania

- Krótkie zapoznanie się.
- Wyjaśnienie celów spotkania przez osobę moderującą.
- Podanie instrukcji działania na kolejnych etapach.

2. Etap pierwszy

- Uczniowie, rodzice, nauczyciele spotykają się w swoich grupach, w oddzielnych salach.
- Analizują „Mapę szkoły” opisującą działy i obszary związane z poczuciem przynależności uczniów w procesach edukacyjnych i wychowawczych w szkole. Szczególną uwagę należy zwrócić na kolumnę zawierającą przykładowe wskaźniki charakteryzujące dany obszar.

Tutaj możesz zobaczyć mapę szkoły z przykładowymi działami i obszarami. Będziesz potrzebować stworzyć własne przykłady (strony 18–23).

https://uczotwartosci.ceo.org.pl/wp-content/uploads/sites/4/2022/02/ceo-Metodologia-pracy-nad-programem-wychowawczym-szkoly-CEO_25.03.pdf

- Kierując się „Mapą szkoły”, rozmawiają o tym, jak ich zdaniem przedstawia się sytuacja w szkole w określonym dziale/obszarze.
- W grupie uzgadniają jedną wspólną ocenę (++ ,+ , – ,--) dla danego obszaru (nie dla każdego wskaźnika).
- Określają tendencję w danym obszarze: ↑ przewidujemy rozwój/poprawę w tym obszarze; → nie będzie wzrostu, ani pogorszenia się sytuacji – tendencja jest stała; ↓ tendencja spadkowa, może się pogorszyć w tym obszarze
- Zapisują wszystkie argumenty uzasadniające ocenę. To bardzo ważne – na wspólnym spotkaniu prezentowane są właśnie te argumenty.

Jeśli grupa jest liczna, osoby pracują w parach/trójkach. Każda para/trójka rozmawia, analizuje, ocenia. Jednak w kolejnej fazie tego etapu pary/trójki prezentują sobie swoje stanowiska i w przypadku różnic uzgadniają wspólną ocenę dla całej grupy. Na ogólnym spotkaniu przedstawiciele wszystkich grup (uczniów, rodziców, nauczycieli, pracowników obsługi i administracji) prezentują jedną, wspólną ocenę swojej grupy.

11. MacBeath, J., Schratz, M., Meuret, D., Jakobsen, L. (2003). *Czy nasza szkoła jest dobra? Samoocena w szkołach Europy*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

3. Etap drugi

Przedstawicielka/przedstawiciel każdej grupy dostarcza wyniki (oceny) osobie moderującej spotkanie. Wyniki zostają naniesione na wspólny plakat. Tak powstaje **PROFIL SZKOŁY**.

fot. materiały własne

4. Etap trzeci

- Wspólnie przyjrzyjcie się mapie. Wybierzcie/zaznaczcie obszary ważne z punktu widzenia podobieństw lub różnic pomiędzy ocenami poszczególnych grup.
- Przedstawiciele grup uczniów, rodziców i nauczycieli prezentują argumenty uzasadniające ich stanowisko.
- Słuchajcie się nawzajem i nie dyskutujcie ze stanowiskiem innej grupy.
- Podziękuj osobom uczestniczącym i zapewnij, że powstałe wnioski z diagnozy zostaną im przekazane.

Profil szkoły, jak widać, jest dialogiem. Jest zaproszeniem do rozmowy wszystkich grup szkolnej społeczności, a tym samym dowodem na to, że każdy głos jest ważny.

Miejsce dla każdego, czyli Kawiarenka Przynależności

CEL:

Określenie potrzeb i oczekiwań wszystkich uczestników społeczności szkolnej odnośnie do przynależności oraz stworzenie między nimi sprzyjającej atmosfery do dalszych rozmów.

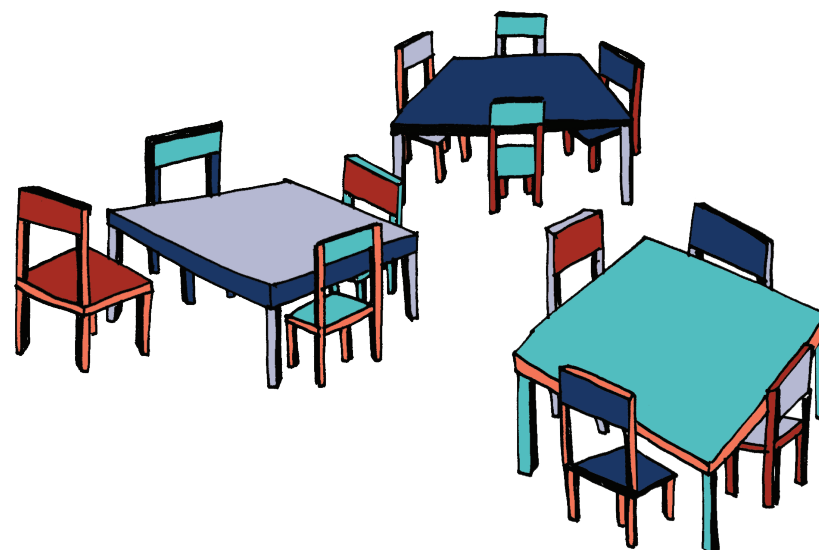
GRUPA DOCELOWA:

starsze klasy szkoły podstawowej i klasy szkoły ponadpodstawowej

World Café jest metodą służącą do prowadzenia dialogu oraz wymianie kreatywnych pomysłów dotyczących wybranych zagadnień związanych z życiem danej zbiorowości. Służy wspieraniu budowania więzi i wspólnego zaangażowania w rozwój tej społeczności. Poprzez wspólne dyskusje uczestnicy mogą dzielić się pomysłami, doświadczeniami i perspektywami, co prowadzi do lepszego zrozumienia i współpracy w dążeniu do wspólnych celów.

World Café to duża dyskusja, która angażuje wiele osób, daje pełniejszy obraz. Ograniczeniem tej metody może być to, że może być czasochłonna, wymaga miejsca i przygotowania i jest to propozycja raczej dla starszych uczniów.

Instrukcja dla uczestników:

1. **Przygotowanie:** W sali znajduje się kilka stolików – przy każdym będzie się odbywać rozmowa na inny, ważny temat. Zapoznaj się z listą tych tematów.
2. **Wybór tematu:** Wybierz temat, który cię interesuje i o którym chciałabyś/chciałbyś porozmawiać. Weź pod uwagę, że będziesz mieć możliwość rozmowy na 3 spośród wszystkich tematów. W tym momencie wybierz pierwszy z nich.
3. **Rozpoczęcie:** Zlokalizuj odpowiedni stół, podejdź do niego i przywitaj się z pozostałymi osobami.
4. **Rozmowa (runda 1):** Rozpocznijcie rozmowę – wymieniajcie się refleksjami, spostrzeżeniami, pomysłami lub pytaniami. Na dyskusję w tej grupie macie 10 minut. Czas jest kontrolowany i sygnalizowany przez moderatora.
5. **Zasada stałości:** Przez te 10 minut nie zmieniacie stolika ani tematu – zostajecie przy nim do końca wyznaczonego czasu. Przy stoliku jest obecny gospodarz lub gospodyni, która zapisuje najważniejsze myśli.
6. **Zmiana (runda 2):** Po sygnale oznaczającym koniec czasu przejdź do innego stolika z kolejnym wybranym przez siebie tematem. Wybór jest indywidualny – nie musisz przemieszczać się z całą grupą, każdy decyduje za siebie.
7. **Kontynuacja:** Gospodarz/gospodyni stolika krótko wprowadzi nową grupę w to, o czym rozmawiali poprzednicy. Możecie podjąć wcześniejsze wątki lub rozpocząć zupełnie nowe.
8. **Powtórzenie (Runda 3):** Cała procedura wyboru kolejnego tematu, przejścia i rozmowy w nowej grupie zostanie powtórzona.
9. **Podsumowanie:** Na koniec gospodarze i gospodynie stolików mają po 2 minuty na hasłowe zaprezentowanie najważniejszych tez, pomysłów i refleksji z każdego stanowiska.

„Stolikowe” tematy World Café, którego przewodnim motywem jest poczucie przynależności w naszej szkole, mogą być następujące:

- Po czym poznajemy, że ktoś naprawdę czuje się częścią naszej szkoły?
- Jakie codzienne zachowania uczniów i dorosłych najbardziej budują poczucie przynależności?
- W jakich sytuacjach najłatwiej poczuć się wykluczonym i jak możemy temu zapobiegać?
- Co sprawia, że w naszej szkole można być sobą i czuć się bezpiecznie?
- W jaki sposób każdy uczeń może mieć realny wpływ na życie szkoły?
- Jakie tradycje, wydarzenia lub zwyczaje warto rozwijać, aby wzmacniać wspólnotę szkolną?
- Co moglibyśmy zmienić już w najbliższym miesiącu, aby więcej osób powiedziało: „To jest także moja szkoła”?

Zapoznaj się z tymi publikacjami, aby dobrze zrozumieć, jak można zorganizować tego typu dyskusję w twojej szkole:

Rozmowy w kawiarence. Przewodnik krok po kroku, jak z rozmowy zrobić narzędzie.
Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych

https://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/11/world_cafe_opis_narzedzia_final.pdf

World Café – jak zorganizować dyskusję w szkole. Polska Akcja Humanitarna

<https://www.pah.org.pl/wp-content/uploads/2018/10/MANUAL-ORGANIZACJI-WORLDCAFE.pdf>

Giełda Talentów

CEL:

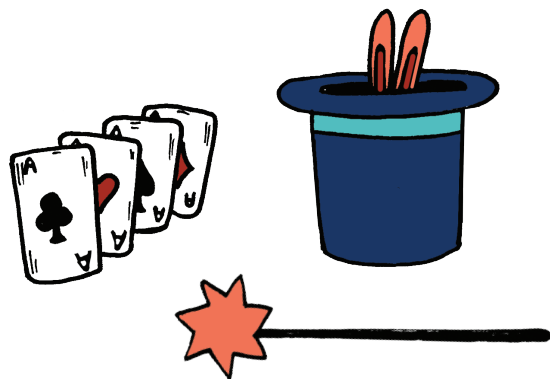
Wsparcie rozwoju poczucia przynależności poprzez zauważenie i docenienie zasobów uczennic i uczniów.

GRUPA DOCELOWA:

klasy szkoły podstawowej i ponadpodstawowej

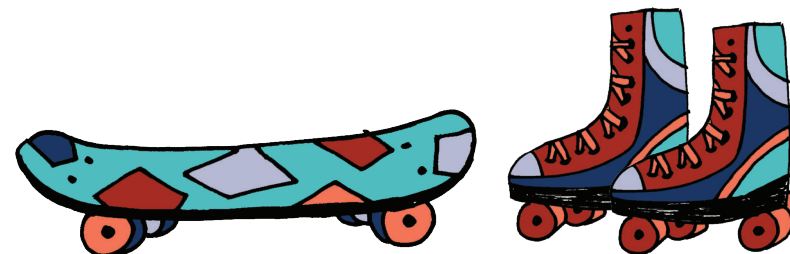
Możesz zorganizować tę makropraktykę w formie całorocznego programu, w ramach którego uczniowie będą regularnie prezentować swoje zainteresowania, umiejętności i pasje oraz zapraszać innych do wspólnego działania. Rozpocznij program od zebrania informacji o talentach i obszarach zainteresowań uczniów. Następnie organizuj w szkole cykliczne spotkania, warsztaty i pokazy prowadzone przez samych uczniów – niech towarzyszy im „tablica talentów” lub platforma internetowa ułatwiająca nawiązywanie kontaktów i tworzenie grup zainteresowań. Wspieraj udział wszystkich uczniów, także tych mniej pewnych siebie, np. poprzez pracę w parach lub małych zespołach. Zachęć ich do pokazania swoich mocnych stron! Zwieńcz rok szkolnym festiwalem talentów prezentującym wspólne projekty. Taka długofalowa inicjatywa pomoże wam we wzajemnym poznawaniu się, docenianiu różnorodności i budowaniu przekonania, że każdy wnosi do społeczności szkolnej coś wartościowego, a tym samym wzmocni poczucie przynależności. Zaprosz wszystkich do wspólnej zabawy i odkrywania pasji!

Potencjalne etapy realizacji Giełdy Talentów:

1. **Rozpoznanie zasobów.** Na początku roku uczniowie wypełniają krótką kartę lub ankietę dotyczącą swoich zainteresowań, umiejętności i tego, czego chcieliby nauczyć innych. Najważniejsze jest stworzenie atmosfery, w której cenione są zarówno spektakularne osiągnięcia, jak i codzienne pasje.
2. **Tworzenie przestrzeni do wymiany.** Na podstawie zebranych informacji powstaje „tablica talentów” (stacjonarna lub internetowa), umożliwiająca odnajdywanie osób o podobnych zainteresowaniach. Kluczowe jest zapewnienie łatwego dostępu i regularne aktualizowanie informacji.
3. **Cykliczne spotkania i warsztaty.** Raz w miesiącu lub częściej uczniowie prowadzą krótkie prezentacje, warsztaty lub wspólne działania. Szczególną uwagę warto poświęcić wsparciu osób mniej pewnych siebie, umożliwiając im występowanie w parach lub zespołach i zapewniając życzliwe przygotowanie do występów.
4. **Wspólne projekty.** Uczniowie zainteresowani podobnymi tematami tworzą grupy realizujące niewielkie przedsięwzięcia. Najważniejsze jest, aby każdy uczestnik miał realny wkład i doświadczał uznania ze strony innych.
5. **Podsumowanie i świętowanie.** Rok kończy festiwal talentów lub inna forma wspólnej prezentacji efektów. Warto zadbać, aby doceniane było zaangażowanie i współpraca, a nie wyłącznie poziom osiągnięć.

Prowadzona w ten sposób Giełda Talentów staje się trwałą praktyką budowania relacji i wzajemnego uznania, dzięki której uczniowie doświadczają, że ich zainteresowania i umiejętności są ważną częścią życia społeczności szkolnej.

Aktywny samorząd uczniowski – współdecydowanie o życiu szkoły

CEL:

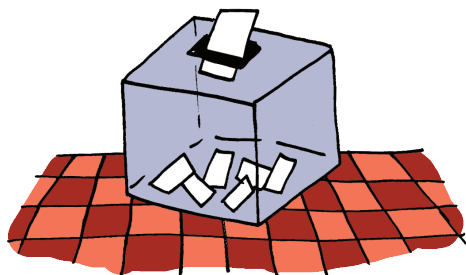
Większe włączenie uczniów i uczennic we współdecydowanie w ważnych dla życia szkoły obszarach.

GRUPA DOCELOWA:

szkoły podstawowe i ponadpodstawowe

Poczucie przynależności wzmacnia się wtedy, gdy uczniowie mają przekonanie, że ich głos ma znaczenie i może prowadzić do rzeczywistych zmian. Samorząd uczniowski może się stać przestrzenią rozwijania sprawczości całej społeczności uczniowskiej – nie tylko grupą organizującą wydarzenia, lecz partnerem uczestniczącym we współtworzeniu życia szkoły. Istotne jest umożliwianie uczniom i uczennicom wpływania na to, co dzieje się w szkole i współdecydowania o tym jest właśnie istotą samorządności uczniowskiej, i tego, że tak rozumiana samorządność właściwie nie ma ograniczeń.

Uczniów można włączać w podejmowanie decyzji w wielu obszarach. Codzienne sytuacje szkolne, w których to można robić to na przykład¹²:

- **Ustalanie wspólnych zasad**, czyli spisane wspólnie z uczniami zasady współpracy, to podstawa do włączania uczniów w podejmowanie decyzji – zasady tworzą ramę postępowania. Uczniowie muszą czuć, że wychowawca poważnie traktuje kontrakt, odwołuje się do niego w czasie pracy, pilnuje zasad i sam ich przestrzega.

12. Przykłady są przytoczone na podstawie narzędziownika *Wychowanie to podstawa. Materiały dla nauczycieli i nauczycielek*, cz. 4. *Jak włączyć uczniów i uczennice we współdecydowanie o szkolnej wspólnotce?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, https://biblioteka.ceo.org.pl/wp-content/uploads/sites/4/2021/09/Wychowanie_to_podstawa_zestaw4.pdf

- **Wybór klasowych insygniów**, takich jak nazwa lub przydomek klasy, herb, motto, piosenka. Stanowią one elementy dodatkowo jednoczące osoby w klasie, a proces ich wyboru może być dobrym wprowadzeniem do wspólnego podejmowania decyzji. Dokonywanie tego wyboru może mieć również charakter integracyjny, np. na początku roku szkolnego.
- **Zagospodarowanie części sali**, możliwe do zrealizowania w przypadku dysponowania przez klasę przypisaną salą lekcyjną. Poza tradycyjnym dbaniem o salę w postaci np. podlewania kwiatów czy ich przynoszenia można pójść dalej i umożliwić uczniom zagospodarowanie jakiejś części tej przestrzeni bardziej po swojemu – szczególnie w młodszych klasach. Jeśli macie taką możliwość, rozważcie możliwość pomalowania sali na kolor wybrany przez uczniów (być może w ramach wspólnego malowania?).
- **Codzienne decyzje podejmowane wspólnie**, czyli wykorzystywanie codziennych sytuacji do uczenia uczniów współdecydowania. Przedmiotem decyzji mogą być np. tematy, o których chcemy rozmawiać na lekcjach wychowawczych, to, jakie działania świąteczne chcemy podjąć jako klasa, jak będziemy świętować dzień wiosny, na jaki film (z zaproponowanej puli) pójść do kina, co odwiedzić w czasie wycieczki klasowej do Krakowa – każda podobna sytuacja może być okazją do wspólnego podjęcia decyzji.
- **Obszarem do codziennego współdecydowania może być również lekcja** – takie metody, jak wspólne ustalanie kryteriów sukcesu czy celów lekcji, udzielanie informacji zwrotnej przez nauczyciela i uczniów sobie nawzajem, pomagają podnosić poczucie decyzyjności młodych na co dzień.
- **Dyskusje o rzeczach ważnych dla uczniów**. Z badań społecznych wynika, że wielu młodych ludzi nie ma okazji do dyskusowania o sprawach dla siebie ważnych, wyrażania swojego zdania – ani w rodzinie, ani w szkole. Bardzo istotne jest więc umożliwianie tego właśnie na godzinach wychowawczych – sam wybór tematów, o jakich chcemy rozmawiać, może być ważny dla uczniów, a wychowawcy pozwoli lepiej poznać zakres spraw, które naprawdę poruszają młodzież.
- **Godziny wychowawcze prowadzone przez uczniów**. Lekcja nie musi być domeną nauczyciela – warto pozwolić uczniom na zagospodarowanie przynajmniej niektórych! Możesz poprosić chętnych uczniów o przygotowanie zajęć lub dyskusji na temat, który sami wybrali jako ważny dla siebie. To dodatkowo wzmocni ich poczucie wpływu.

Warunkiem powodzenia modelu współdecydowania uczennic i uczniów o życiu szkoły jest stworzenie przejrzystego systemu współdecydowania. Uczniowie powinni wiedzieć, o czym mogą decydować, w jaki sposób zgłaszać pomysły oraz jak przebiega proces podejmowania decyzji. Ważne jest również, aby autorzy każdej zgłoszonej propozycji otrzymywali informację zwrotną – nawet wtedy, gdy działanie nie może zostać zrealizowane.

Model może polegać na tym, że samorząd, wspierany przez opiekunów, regularnie zbiera opinie społeczności uczniowskiej, organizuje konsultacje i przedstawia propozycje zmian dotyczących m.in. wydarzeń szkolnych, przestrzeni wspólnych czy wybranych elementów regulaminów. Uczniowie uczestniczą również w zespołach roboczych z nauczycielami i dyрекcją, a efekty ich działań są na bieżąco komunikowane całej społeczności. Dzięki realnemu wpływowi na otoczenie szkolne uczniowie doświadczają sprawczości, uczą się odpowiedzialności za dobro wspólne i wzmacniają poczucie, że szkoła jest miejscem, do którego należą i które współtworzą.

MODEL WSPÓŁDECYDOWANIA

Istotnym elementem jest tworzenie mieszanych zespołów uczniowsko-nauczycielskich, w których decyzje wypracowywane są wspólnie. Dzięki temu uczniowie uczą się współpracy, argumentowania własnego stanowiska, negocjowania oraz odpowiedzialności za dobro wspólne. Jednocześnie nauczyciele mają możliwość lepszego poznania potrzeb uczniów i budowania relacji opartych na partnerstwie.

Równie ważna jest transparentność całego procesu. Samorząd powinien regularnie informować społeczność szkolną o zgłoszonych pomysłach, podjętych decyzjach i postępach realizowanych działań. Widoczność efektów wzmacnia przekonanie, że zaangażowanie uczniów ma sens i przynosi realne rezultaty.

Przykładowy roczny harmonogram realizacji makropraktyki; dostosuj go do momentu, w którym rozpoczynasz działanie.

WRZESIEŃ

Poznajemy potrzeby i ustalamy zasady

- wybory do samorządu uczniowskiego;
- szkolenie nowych członków z zakresu współdecydowania, komunikacji i reprezentowania społeczności;
- ustalenie zasad współpracy z dyrekcją i nauczycielami;
- uruchomienie skrzynki pomysłów oraz krótkiej diagnozy potrzeb uczniów.

PAŹDZIERNIK-LISTOPAD

Wybieramy priorytety

- konsultacje w klasach;
- analiza zgłoszonych pomysłów;
- wybór 2–3 najważniejszych inicjatyw na dany rok;
- powołanie mieszanych zespołów uczniowsko-nauczycielskich odpowiedzialnych za ich realizację.

GRUDZIEŃ-STYCZEŃ

Działamy

- opracowanie planów działań;
- rozpoczęcie realizacji działań;
- regularne informowanie społeczności szkolnej o postępach.

LUTY-MARZEC**Sprawdzamy i doskonalimy**

- śródroczna ewaluacja działań;
- zebranie opinii uczniów;
- otwarte spotkanie samorządu z dyrekcją;
- wprowadzenie ewentualnych zmian do realizowanych projektów.

KWIECIEŃ-MAJ**Wspólnie tworzymy szkołę**

- realizacja wybranych inicjatyw;
- organizacja wydarzenia integrującego całą społeczność (np. festynu, dnia pasji, tygodnia dobrostanu lub projektu społecznego).

CZERWIEC**Podsumowujemy i przekazujemy pałeczkę**

- ewaluacja działań i autorefleksja;
- prezentacja efektów całej społeczności szkolnej;
- przygotowanie rekomendacji dla kolejnego samorządu, aby zapewnić ciągłość prowadzonych działań.

Warunkiem sprzyjającym skutecznej realizacji tej makropraktyki są comiesięczne spotkania przedstawicieli samorządu uczniowskiego z dyrekcją oraz reprezentantami klas. Uczniowie otrzymują informację zwrotną dotyczącą zgłoszonych propozycji, co sprawia, że ich udział w procesie podejmowania decyzji ma rzeczywisty charakter, a nie ogranicza się jedynie do symbolicznej obecności.

Jeśli chcesz się dowiedzieć więcej o angażowaniu uczniów i uczennic do współdecydowania o życiu szkoły obejrzyj webinar: *Jak zaangażować uczniów i uczennice w życie szkoły?*

https://www.youtube.com/watch?v=N2FyLJZKnXM&ab_channel=Fundacja-CentrumEdukacjiObywatelskiej

Podczas spotkania ekspertki i ekspert zaangażowani w tematykę szkolną podjęli refleksję m.in. nad następującymi zagadnieniami:

- jaką wychowawczą rolę może odgrywać samorządność uczniowska;
- jak mądrze oddawać decyzje w ręce uczennic i uczniów;
- jak nie utknąć w rutynowych działaniach, które właściwie nie wiadomo, czemu i komu służą;
- gdzie szukać wsparcia dla swoich działań.

Szkoła, która łączy – każdy ma swoje miejsce i może działać

CEL:

Zaangażowanie jak największej liczby uczestniczek i uczestników życia szkoły do wniesienia swojego wkładu i wykorzystania własnych doświadczeń na rzecz wspólnoty

GRUPA DOCELOWA:

szkoły podstawowe i ponadpodstawowe

Ta propozycja działania zakłada stworzenie w szkole stałej przestrzeni do podejmowania wspólnych działań na rzecz innych oraz wzmacniania więzi między członkiniami i członkami społeczności. Poczucie przynależności buduje się wtedy, gdy osoby tworzące szkołę nie tylko uczestniczą w jej życiu, ale również mają realną możliwość współdecydowania o jej kształcie, podejmowania działań i dostrzegania efektów swojego zaangażowania.

UWAGA! Kluczowym elementem tej makropraktyki jest odejście od modelu, w którym działanie na rzecz innych, np. wolontariat, jest domeną kilku najbardziej aktywnych osób. Celem jest stworzenie warunków, w których jak najwięcej osób może znaleźć rolę dla siebie.

W ramach tej makropraktyki stworzycie „Szkolne Partnerstwo na rzecz Pomagania” – stały zespół lub sieć współpracy, w której przedstawiciele różnych grup społeczności wspólnie rozpoznają potrzeby i planują działania. Mogą to być na przykład:

- **„Bank pomysłów dla innych”** – stała przestrzeń (np. formularz online, tablica w szkole, skrzynka pomysłów), w której uczennice i uczniowie, rodzice oraz pracowniczki i pracownicy szkoły mogą zgłaszać potrzeby, pomysły i inicjatywy na rzecz społeczności szkolnej oraz lokalnej. Zgłoszenia są wspólnie analizowane, a wybrane pomysły przechodzą do realizacji.

Przykład: Uczniowie zgłaszają, że nowi pierwszoklasiści mają trudność z odnalezieniem się w szkole. Na tej podstawie powstaje program „Starszy kolega – przewodnik po szkole”, w którym starsi uczniowie pomagają młodszemu w pierwszych tygodniach nauki, oprowadzają po szkole, odpowiadają na pytania i wspierają w nawiązywaniu relacji.

- **Miesięczne akcje wspólnotowe** – regularne działania odpowiadające na konkretne potrzeby, np. pomoc nowym uczniom w odnalezieniu się w szkole, wsparcie osób starszych, akcje ekologiczne, działania charytatywne czy inicjatywy sąsiedzkie. Każda akcja jest planowana wspólnie, a uczestnicy mogą się zaangażować w różnym zakresie – od zgłoszenia pomysłu, przez organizację, po realizację i podsumowanie.

Przykład: Akcja „Szkolny tydzień dla sąsiadów” – uczniowie, rodzice i nauczyciele przygotowują działania dla lokalnej społeczności: odwiedziny seniorów z przygotowanymi przez uczniów kartkami i drobnymi upominkami, wspólne sprzątanie pobliskiego terenu, warsztaty komputerowe prowadzone przez uczniów dla osób starszych lub kiermasz, z którego dochód przeznaczany jest na lokalny cel.

- **Uczniowskie zespoły zadaniowe** – grupy uczniów odpowiedzialne za przygotowanie i realizację wybranych inicjatyw. Uczestnicy obejmują różne role, np. inicjatorów działań, organizatorów, osób odpowiedzialnych za komunikację, współpracę z partnerami, przygotowanie materiałów czy dokumentowanie efektów. Dzięki temu każdy może znaleźć przestrzeń odpowiadającą jego możliwościom i zainteresowaniom.

Przykład: Zespół uczniowski przygotowuje akcję „Przyjazna przestrzeń w szkole”. Jedni uczniowie przeprowadzają ankietę dotyczącą potrzeb rówieśników, inni projektują zmiany (np. kąciek odpoczynku, miejsce do nauki, ścianę z inspirującymi hasłami), kolejni kontaktują się z dyrektorem i pozyskują materiały, a jeszcze inni dokumentują przebieg działań i prezentują efekty społeczności szkolnej.

- **Program „Każdy może coś wnieść”** – przestrzeń do dzielenia się talentami, zainteresowaniami i kompetencjami członków społeczności szkolnej. Uczniowie, rodzice i nauczyciele mogą prowadzić warsztaty, zajęcia tematyczne, działania artystyczne, sportowe lub edukacyjne, pokazując, że każdy posiada zasoby, które mogą wzbogacić wspólnotę.

Przykład: Rodzice i uczniowie tworzą „Szkolną mapę talentów”. Rodzic będący pasjonatem fotografii prowadzi warsztaty fotograficzne, uczeń interesujący się programowaniem pomaga innym stworzyć stronę internetową projektu, nauczyciel organizuje zajęcia z pierwszej pomocy, a uczennica uzdolniona artystycznie prowadzi warsztaty tworzenia dekoracji na szkolne wydarzenie. Każda osoba może wystąpić zarówno w roli uczącego, jak i uczącego się.

Dwie istotne kwestie podczas realizacji tych działań to:

- **krótkie spotkania podsumowująco-refleksyjne po zakończeniu działań**, podczas których uczestnicy wspólnie omawiają przebieg inicjatywy, dzielą się doświadczeniami i odpowiadają na pytania: Co udało nam się zrobić? Komu pomogliśmy? Czego się nauczyliśmy? Co możemy zrobić dalej? Ważnym elementem jest docenienie zaangażowania poszczególnych osób i wyciągnięcie wniosków na przyszłość.
- **stworzenie przestrzeni, w której pokazujemy rezultaty wspólnych inicjatyw**, np. poprzez szkolną kronikę działań, tablicę „Co razem zrobiliśmy?”, wystawy, prezentacje podczas wydarzeń szkolnych, informacje na stronie internetowej lub w mediach społecznościowych szkoły. Dzięki temu członkowie społeczności widzą realny wpływ swojego zaangażowania i otrzymują komunikat, że ich działania są zauważane i istotne.

Autorka:

Janina Stojak

Redakcja merytoryczna:

Alicja Sablik-Maciejewska

Korekta:

Małgorzata Ruszkowska

Oprawa graficzna i skład:

Katarzyna Walentynowicz

Licencja:

CC BY-NC 4.0

Materiał jest dostępny na licencji Creative Commons uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne 4.0 międzynarodowe.

Publikacja została wydana w ramach projektu „Wsparcie edukacji formalnej dzieci i młodzieży z Ukrainy w programie FERS w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027, działanie 04.17 „Szkoła dla wszystkich” i realizowanego na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 lipca 2025 r. w sprawie szczegółowych warunków udzielania wsparcia w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży objętych Rządowym programem wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży „Przyjazna szkoła” w latach 2025–2027 (Dz. U. poz. 946) oraz uchwały nr 60 Rady Ministrów z dnia 11 lipca 2025 r. w sprawie Rządowego programu wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży „Przyjazna szkoła” w latach 2025–2027 (M. P. poz. 648), a także na podstawie umowy o realizację zadania publicznego nr 1/PSz II/2025.

Program „Przyjazna szkoła” w województwie dolnośląskim jest realizowany przez Fundację Ukraina, Dom Pokoju oraz Centrum Edukacji Obywatelskiej. W województwie mazowieckim liderem jest Centrum Edukacji Obywatelskiej, we współpracy z Polskim Forum Migracyjnym i Ukraińskim Domem.

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej
ul. Wspólna 47/49, 00-680
www.ceo.org.pl

Warszawa 2026

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

W serii dostępne są:

www.ceo.org.pl

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

